

MONTESSORI PEDAGOOGIKA

SISSEJUHATUS

Montessori kasvatusprogrammi filosoofilise aluse moodustavad tema ideed lapse ja õppimise olemuse kohta. Lapse loomust on Montessori kirjeldanud järgmiselt:

1. Laps arengus on nn. tundlikkuse staadiumid, mil teatud oskuste õppimine on kõige kergem ja pakub lapsele suurt rahuldust.
2. Laps kujundab end oma sisemiste jõudude abil.
3. Lapsele on omane loomulik uudishimu ja teadmisjanu, millele õppimine peaks toetuma.

Õpikeskkonnal on Montessori pedagoogikas keskne tähendus. Keskkond peab olema paindlik ja kohandama end laste vajadustega. Õperuumis peab olema rohkesti erinevaid õppimisvõimalusi - materjale ja ülesandeid (nn. Montessori materjalid). Need materjalid kujutavad endast süstemaatiliselt kavandatud, aste - astmelt keerulisemaks muutuvat seeriat, mis tagavad õppimises järjekindluse.

Rahvusvaheliselt on Montessori pedagoogika laialt levinud. Juba selle liikumise esimene edu Rooma lasteaias tõi kaasa nn. pedagoogilise turismi. Praegu on Montessori - koole ja - lasteaedu peaaegu kõigis Lääne-Euroopa maades. Kõige tugevam on Montessori liikumine Saksamaal ja Hollandis (Hirsjärvi 1991:77-78).

1. KEELE OMANDAMINE

Lapse arengu etappe nimetas Montessori arenguastmeteks. Esimene arenguaste (0...6). Seda aega võiks nimetada inimese kui isiksuse alusmüüriks. Sellele arenguastmele on omane nn. tundlikkusperiood. Siis toimub keele omandamine.

Absorbeeriv meel ja tundlikkus keele omandamise vastu aitavad lapsel spontaanselt keele omandada. Need protsessid toimivad sünnist alates varjatult, s.t. palju varem, kui laps rääkima hakkab. Laps keerab pead rääkija suunas, vaatab rääkija suud, kuni taipab, et sõnadel on tähendus, igal asjal oma nimi(18-kuuselt). 2-aastaselt lapsel tekib hüppeline edasimineku, 2,5...5- aastastel rikastub sõnavara.

Tähtis on tähele panna, milline on keele mõju kogu hingeelule: kuigi laps imeb endasse kõiki

helisid, mis teda sünnimomendist ümbritsevad, hakkab ta ise kasutama vaid inimhäälsusi. 3,5...4,5-aastaselt tekib kirjutamistundlikkus, 4,5...5,5-aastaselt huvi lugemise vastu. Tundlikkusperioodidel on spontaanne õppimine kerge ega väsita last (Poomann 1989:6-7).

Esimese eluaasta lõpuks jõuab laps kavatsetud sõnakordusteni, s.o. täiskasvanu õpetatud sõna järeleütlemisseni. Laps saab aru märksa rohkematest sõnadest, sest peaaegu on mõistmise ja kõnelemise tsentrumid erinevad ega sõltu teineteisest. Lapse võimet kõnest aru saada on raske jälgida, välja arvatud juhul, mil laps otseselt kuuldule reageerib.

Keelest arusaamises toimub suur murrang teisel eluaastal. Laps vadistab palju, kasutades täiskasvanule arusaamatuid silpe ja ühendeid. Samas areneb võime imiteerida täiskasvanu poolt õpetatud sõnu vastavalt oma tahtele. Kaheaastase lapse plahvatuslikku edasiminekut tähistab sõnavara rikastumine ja äkiline lausete kasutusele võtmine.

Maria Montessori on öelnud, et kõnelema õppimine ei ole mehaaniline töö kuulmis- ja kõnelemisorganite abil, vaid jõuline seesmine areng (Madise 1989:54).

M. Montessori märkas, et lapsed õppisid enne kirjutama ja alles siis lugema ning et mõlemad oskused tekkisid loomuliku järjena igapäevasele keele kasutamisele, äkitselt, mitte järk-järgult. Lapsed mõistsid, s.t. pidasid loomulikuks, et ühel päeval saavad nad kirjutamise ja lugemise selgeks. Areng on hüppeline, mitte pidev. (Poomann 1989:4).

2. KIRJUTUSVAHENDI KÄESHOIDMINE

Laps on tegelikult väga varajases eas (enamasti paari aasta vanuses) jämedat pliitsit käes hoidnud ja paberile tähtsalt kriipse vedanud. Et kirjutama hakkamine eeldab nii kirjutusvahendi valitsemise oskust kui tähtede tundmist, siis on Montessori lasteaias rida töövahendeid nende oskuste arendamiseks.

Ettevalmistus kirjutamiseks algab alateadlikult eas, mil laps hakkab kasutama sõrmi mistahes käelises tegevustes. Esemed, mida laps hoiab esimesi sõrmi kasutades, arendavad kõik käelihaseid ja koordinatsiooni. Igapäevaseks eluks ettevalmistavatest õppevahenditest kuuluvad siia käsn vee tõstmiseks ühest kausist teise, suur ja väike pipett vee tõstmiseks ühest anumast teise, lusikas herneste ubade jne. tõstmiseks, pintsetid herneste ladumiseks alusele, pesupulgad jne. Ülesannetes järgitakse alati vasakult paremale ladumise(tõstmise) reeglit, nii et laps kujundab ise harjumust kirjutada vasakult paremale.

Aistingute arendamise materjalidest aitavad last kirjutusvahendi valitsemiseni jõuda silindrid (väikesi nupukeši käes hoides kasutab laps täpselt samu lihaseid kui pliiatsi hoidmisel) ja tahvlid materjali kareduse määramiseks.

Et eelkooliealine laps armastab väga joonistada, on igasuguseid "Värvi ise" - tüüpi raamatukesed lapsele abiks. Õpetajal tuleb jälgida joont pinnal, mida laps soovib ühtlaselt värvida. Kui laps suudab vedada õrnu kriipsukeši üksteise kõrvale ja katta pind enam-vähem ühtlaselt, ongi ta õppinud kirjutusvahendit kasutama.

Maria Montessoril on ka spetsiaalne õppevahend õpetaja ja lapse töö hõlbustamiseks. Laps asetab täpselt väljalõigatud paberile raami, mis paberi katab. Nüüd eemaldab ta raami sees oleva kujundi: paberile jääb tühimik, mille servad laps pliiatsijoonega tähistab. Nii tekib paberile lapse poolt valitud kujund: kolmnurk, nelinurk(ruut, ristkülik) vm., mille laps värvib. Hiljem kombineerib ta erinevate alusraamide järjestikust kasutamist: ühele paberil olevale kujundile pannakse peale teine, nii et tekib hoopis uus kujund. Lastele meeldib katsetada ja nii rõõmustavad nad saadud tulemuse üle. Töövahendid on kergesti kasutatavad: pehme pliiats: ei libise paberil, kujundi raam sobib all olevale paberile. Laps hakkab õhinal saadud kujundit värvima.

3. TÄHTEDE TUNDMAÕPPIMINE

Tähtede tundmaõppimise meetodika algab Montessori pedagoogikas lapse loomulikust soovist kõike käega katsuda. Nii on olemas peenest liivapaberist väljalõigatud ja alusel kleebitud tähed, mida laps korduvalt puudutada püüab. Talle meeldib nägusaid tähetahvleid vaadata, nimetissõrmega piki tähte libistada. Niisugune liigutus talletub lapse alateadvusesse eas, mil ta veel ise kirjutada ei suuda. Õigem oleks öelda, et see liigutus saab tema musklitele omaseks, jäädvustub musklimälus. Kirjutusvahendit hoidval lapsel on juba palju kergem tuttavat liigutust korrata. Nüüd saab laps tähelepanu koondada ilusale tähekujule. Kirjutusvahendit hoidval lapsel on juba palju kergem tuttavat liigutust korrata. Nüüd saab laps tähelepanu koondada ilusale tähekujule.

Koolieelikutele meeldib riulilt liivapaberist tähti võtta ja nendega töötada. Laps ise otsustab, millal ta tüdinendutähetahvil oleva tähe kompimisest ja tahab seda ka vihikusse joonistada.

Õpetaja kasutab tähtede tutvustamiseks kolmeosalist tundi. Esialgu võtab õpetaja kaks kujult

erinevat vokaali (näiteks a ja u). Kui laps on need tähed selgeks saanud, korratakse õppetundi järgmiste tähtedega. Protsess on pikaajaline, kuid lapse jaoks huvitav, sest õppimise rütmi määrab laps. Terasemale lapsele võib juba teises tunnis mitut tähte õpetada, aeglasemaga tuleb sama tundi korrata. Vea korral ei ütle õpetaja seda kunagi lapsele, vaid kordab õpetust rahulikult nii kaua, kuni laps jõuab õige tulemuseni.

Järgmiseks õppevahendiks on suurte papist väljalõigatud tähtedega tähestik. Iga täht on oma lahtris, eraldi on suured ja väikesed tähed. Vokaalid on punased, konsonandid sinised. Kui laps tunneb tähti hõlpsasti ja suudab neid kergesti korbist üles leida, võib lapselt küsida, kas ta tahaks hakata sõnu laduma.

Alustatakse erinevate esemetega väikestest karpidest (igas korbis on 4-6 eset). Õpetaja küsib lapselt asjade kohta, mis on korbis. Nii võtab laps korbist tuttava kana või muna. Kui laps vastab õpetaja küsimusele, kas ta tahab proovida, kuidas sõna *kana* kirjutatakse, jaatavalt, asutakse koos seda sõna hääldama. Õpetaja püüab julgustada last ütlema, missugust häälikut ta kuulis, leidma korbist sellele häälikule vastavat täht ja paigutama lauale kana kõrvale. Iga tähe vahele jäetakse veidi ruumi. Last ei segata ega parandata. Kui tal jääb üks häälik vahele, korratakse sõna uuesti veel aeglasemalt.

Õpetaja kohus on jälgida ja õpetada last uuesti järgmisel tunnil, seni, kuni laps ise hakkab häälikuid eristama. Õpetaja ülesanne on teada, kui kaugel on üks või teine laps oma arengus, ja toetada teda tema poolt valitud tegevuses. Alguses kirjutab laps pehme pliiatsiga valgele paberile, hiljem kasutatakse spetsiaalset laia joonega paberit ja lõpuks joonelist vihikut.

Kirjutamine on eneseväljendusviis, lugemise kaudu õpime teise inimese poolt väljendatud. Kirjutamine on spontaanne tegevus, milleni laps jõuab enamasti enne lugema hakkamist.

4. LUGEMA ÕPPIMINE

Lugema õppimist alustatakse samuti suurte tähtedega tähestikust. Sõnade ladumise omandanud, jõuab laps ise soovini laotud sõnu ka kokku lugeda.

Järgmiseks materjaliks riivil on karbikesed esemetega, mille juurde kuulub vastavalt nii mitu sildikest, kui on korbis esemeid. Laps võtab karbi, leiab sellest 4 eset ja 4 täpselt ühesuurust nimesilti. Esemed asetatakse lauale ritta vasakult paremale. Lapse ülesandeks on panna iga eseme juurde õige sildike. Sildid on ühevärvilisel paberil, et laps pööraks kogu tähelepanu sildil olevale tekstile. Kasutatakse vaid kirjatähti.

Et üleminek toimub kindlas järjekorras kergemalt raskemale, on järgmise ülesandena riiulil karbikete siltide ja piltidega. Pildid on ühesuurusel papist alusel, 4-6 tk. karbis. Täpselt ühesuurustele sildikestele on kirjutatud piltidel olevate esemete nimetused. Laps otsib lauale asetatud piltide alla (ikka vasakult paremale) vastava sildi. Õpetaja laseb lapsel leida rahulikult õige eseme (pildi) juurde õige silt. Kui kõik sildid on ilusas rivis esemete (piltide) kõrval, tunneb laps õpitust tõesti heameelt.

Raskusastmelt järgmiseks õppevahendiks on suured (22 korda 26cm) kaardid piltidega. Kaartide taga on ümbrik väikeste sõnasiltidega. Igal kaardil on 6 pilti, laps asetab sõnasildid piltide alla vabaks jäetud kohta ridade vahel. 9 korda 26 cm ribadele on kirjutatud kauni käekirjaga üksteise alla lihtsamaid sõnu. Trükitähti ei kasutata. Kogu lugemismaterjal on kirjutatud selgelt kirjatähtedega. Väikesed raamatukesed: paber suurusega 6korda 17 cm õmmeldakse keskest raamatukeseks, mille igal leheküljel on üks sõna.

"Saladusekarp", milles on neljaks murtud väikestele paberitele kirjutatud erinevaid sõnu. Laps võtab karbist oma lipiku ja loeb sellel oleva sõna. Sõna jääb saladuseks. Ka õpetaja ei ütle oma sõna. Lapsele piisab rõõmust enda sõna ise lugeda ja teada saada, mis oli paberikesele kirjutatud. Lapsel süveneb teadmine oma lugemisoskusest ja sellest, et ta sai hakkama nii torema mänguga.

Lugema õppimise materjalid olenevad keele eripärast, seepärast tuleb need igas keeles eraldi välja töötada. Ülaltoodud materjalid on lihtsamate sõnade tundmaõppimiseks. M. Montessori nimetas seda roosaks materjaliks, sest nii karbikesed kui sõnalipikud olid kõik roosal ühtlaselt õrnatoonilisel paberil. Nii oskas laps riiulilt valida esialgu kergemat materjali. Täpselt sama materjal on helesinisel paberil (karbid on soovitatav katta helesinise paberiga, sildikesed helesinised). Selle hulgas on juba keerukamad sõnad, häälikuühendid jne. Eelmisest veel keerulisem on roheline materjal, mille abil laps õpib juba grammatikareegleid (sõnaliike, nimi-, tegu- ja omadussõna tähendust jne.) Ühtki reeglit ei sõnastata. Oluline on reegli sisu mõistmine. Eelkooliealine laps on äärmiselt terane taipama, kuidas sõnu vajaduse järgi rühmitada. Laps õpib mänguliselt selgeks, et igal sõnal on lauses oma kindel ülesanne. Tähepikutele on Montessori metoodikas igal lauseliikmel oma värv. Nimisõna on mustal, tegusõna punasel, määrsõna oranžil ja omadussõna sinisel paberil. Kui laps mängib koduloomadega farmi, siis lauseid kokku seades teeb ta juba eelkoolieas vahet asjade nime või omadust tähistavate sõnade vahel. Reegleid on hiljem koolis märksa kergem omandada, kui on meeles värviküllane pilt sõnaliikidest.

Olgu näiteks karbis neli punast kaardi (6 korda 11 cm) tegusõnadega. Üks laps võtab karbi, loeb kaardil oleva sõna, teised peavad täitma käskluse (jookse, roni, tantsi. kükita, istu, laula jne).

Järgmises karbis on kaardikesed sõnadega ainsuses ja mitmuses:

nõel, klamber, kumm, nõõp, pael, kivi
nõelad, klambrid, kummid, nõöbid, paelad, kivid.

Õpetaja asetab vasakule ainsuses oleva sõna ja selle kõrvale vastava eseme. Võtab siis sama sõna mitmuse vormi ja asetab selle kõrvale vastava eseme. Võtab siis sama sõna mitmuse vormi ja asetab selle kõrvale mitu eset .

nõõp nõöbid
kumm kummid

Harjutuse lõpetab laps, kes ka sõnad ainsuses mitmuses ette loeb.

Oluline on, et üleminek ühelt materjalilt teisele toimuks lapse initsiatiivil. Kui laps ei taha üht või teist materjali katsuda, võib juhtida tema tähelepanu õppevahendile hetkel, mil laps näeb tegevust otsivat ja õpetaja arvab ta selle ülesande jaoks valmis olevat. Viimasel juhul vastab laps õpetaja küsimusele ("Kas sa tahaksid täna lausekaarte uurida ?") jaatavalt. Kui vastus on eitav, soovitab õpetaja otsida midagi sellist, mis huvi pakub. (Meister 1994:64-69)

KOKKUVÕTE

M. Montessori pööras suurt tähelepanu lapse arengu nn. sensitiivsuseperioodidele, mil laps on ühe või teise oskuse omandamiseks valmis Sobival ajal pakub iga oskuse omandamine lapsele suurt huvi, tulemused on kõige paremad ja sooritatust tuntakse kõige rohkem rõõmu.

"Iga kasvataja esmakohus, olgu tal tegemist vastsündinu või vanema lapsega, on ära tunda lapse individuaalsus ja seda austada," on Maria Montessori öelnud (Madise 1989:30).

ALLIKAD

Hirsjärvi, S., Huttunen, J. (1991). Sissejuhatus kasvatusteadusesse. *Pedagoogilised suunad ja ajaloolised pealiinid*. Hirsjärvi, S. Syner Arendusabi AS. Ühendus Omanäoline Kool. Tallinna Pedagoogikaülikool.

Madise, I. (1989). Montessori - kool. Artes. Tallinna Vanalinna Muusikamaja metoodikakogumik. Toimetaja: M..Tänna.

Madise, I. Montessori pedagoogika 1. Harjumaa Hariduse Arenduskeskus. AS "HANK" trükikoda.

Meister, I. (1994). Avastagem laps: Montessori pedagoogika. Kirjastus "Valgus".

Pommann, M.(1989). Montessori pedagoogika. Artes. Tallinna Vanalinna Muusikamaja metoodikakogumik. Toimetaja, M. Täna.

LISA

Pitamic, M. (2006). Õpeta mind seda ise tegema. Montessori tegevused teile ja teie lapsele. *Keele arendamine*. Lk. 84-103. Kirjastus Koolibri.

Tartu Maarjamõisa Lasteaia õpetaja

Merle Münti